

УДК 37.091.12.011.3-051:81]:37.015.31:39

DOI <https://doi.org/10.33989/2519-8254.2022.11.275578>

ORCID 0000-0002-8822-9517

ЕТНОКУЛЬТУРНИЙ КОМПОНЕНТ ДІЯЛЬНОСТІ ФАХІВЦІВ ГУМАНІТАРНОЇ ГАЛУЗІ

Віктор Стрельников,

доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри філософії і економіки освіти;
Полтавська академія неперервної освіти ім. М. В. Остроградського

Автором досліджено значення етнокультурного компонента в діяльності фахівців гуманітарної галузі; акцентовано, що в поліетнічному суспільстві набуття етнокультурного компонента в діяльності фахівців гуманітарної галузі є важливою умовою їхньої підготовки. В умовах міжнародної співпраці це сприяє налагодженню продуктивних форм взаємодії, ділових стосунків, забезпечує ефективні партнерські відносини з іноземними колегами тощо. Етнокультурний компонент професійної діяльності фахівців гуманітарної галузі з людьми інших національностей допомагає кращому розумінню потреб людей інших національностей, розвитку здатності до взаємодії з ними. Сформованість етнокультурного компонента діяльності дає можливість фахівцям гуманітарної галузі розуміти поведінку чи діяльність людей, що зумовлені традиційною культурою етносу, мають у собі певну дискримінацію інших осіб чи навіть небезпеку. Етнокультурний компонент діяльності фахівця гуманітарної галузі як учителя або викладача забезпечить йому вплив на негативні прояви етнічної культури молоді, можливість здійснювати профілактику цих явищ, тому цей компонент професійної діяльності фахівців визначено важливим складником її ефективності та якості. Дослідження переконує, що сформованість етнокультурного компонента діяльності сприяє культурній інтеграції представників інших національностей в українське суспільство, а діяльність щодо реалізації цього напряму вимагає від фахівців гуманітарної галузі знання особливостей культури багатьох народів на фоні глибокого розуміння української культури.

У статті доведено, що формування етнокультурного компонента як необхідного елемента діяльності фахівців в освітньому процесі спеціальностей гуманітарної галузі важливо розпочинати з вивчення питання етнічних культур і релігій світу, особливостей психології різних етносів, міграційних процесів у світі, міжкультурної комунікації, етнічної толерантності, національної свідомості, ідентичності, історії національного державотворення. Реалізувати це завдання можливо як за допомогою запровадження в навчальні плани підготовки фахівців гуманітарної галузі нових предметів, так і доповнення відповідних модулів до змісту наявних у ЗВО навчальних дисциплін («Історія України», «Філософія», «Культурологія», «Українська мова», «Релігієзнавство», «Психологія», «Історія та теорія зарубіжної культури» тощо). Запропоновано підходи до вивчення низки спеціальних дисциплін: «Етнокультурологія», «Народи і культури світу», «Основи етнопсихології», «Міграційні процеси і міжкультурна комунікація», «Історія української державності та культури», які мають сприяти якісній підготовці фахівців гуманітарної галузі й набуттю ними належного етнокультурного компонента в діяльності.

Ключові слова: етнічна культура, етнос, етнокультурний компонент діяльності, фахівець гуманітарної галузі, навчальні дисципліни, зміст підготовки, педагогічні технології.

Постановка проблеми. В умовах сучасних соціальних змін і стрімкого суспільного розвитку виникає потреба швидкої і якісної адаптації фахівців до змінних умов діяльності, яка б враховувала актуалізовані ними додаткові обставини і чинники, водночас – необхідність нових підходів до підготовки фахівців, зміни мети, змісту, педагогічних технологій, спрямованості освітнього процесу. Випускники закладів вищої освіти, зокрема, фахівці гуманітарної галузі, для успішної професійної діяльності мають нині володіти її етнокультурним компонентом, який би допомагав вирішувати складні професійні завдання у невизначених умовах.

Сьогодні суспільства практично всіх країн набувають ознак поліетнічності. Сучасний світ характеризується інтенсифікацією процесів глобалізації, міжнародної взаємодії, міграції. Фахівці гуманітарної галузі мають сприяти створенню умов для повноцінної життєдіяльності всіх етнічних груп населення, недопущенню і нейтралізації конфліктних ситуацій, кризових явищ в міжетнічному середовищі, сприяти вирішенню проблем біженців і мігрантів. Перед фахівцями гуманітарної галузі виникає потреба у міжетнічній комунікації і врахуванні у професійній діяльності етнічного чинника. Ці завдання реалізуються значною мірою через набуття етнокультурного компонента й етнічної толерантності в діяльності фахівців гуманітарної галузі – істориків, культурологів, філософів, філологів, релігієзнавців, учителів відповідних фахів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковано розв'язання проблеми формування етнокультурного складника у діяльності фахівців, свідчить про їхню популярність як у вітчизняних, так і закордонних дослідженнях науковців. Зокрема, дослідженими є: методичні засади формування етнокультурної компетентності, її функції, механізми, рівні (Березюк, 2015); етнокультурна компетентність фахівця як складний багатовимірний процес якісних змін в естетичній, пізнавальній, моральній, емоційній сферах особистості (О. Семенов); етнокультурна компетентність фахівця як новоутворення на поліетнічній основі етнічної картини світу (Цяо Цжи, 2018). Загалом сутність, складники, структуру, особливості формування етнокультурної компетентності певних професійних груп досліджували вітчизняні науковці (Л. Агеева, О. Березюк, В. Гаснюк, В. Гончарук, В. Грицанюк, О. Гуренко, Л. Дудікова, В. Євтух, Л. Корольок, Л. Лебедик, Н. Лисенко, Л. Лічман, В. Логвиненко, Л. Маєвська, Н. Онищенко, Н. Сідельник, С. Слабінська, Т. Соколенко, Л. Соляр, С. Стрельбицька, П. Фриз та ін.).

Однак, феномен етнокультурного компонента залишається недостатньо дослідженим наукою у контексті професійної діяльності фахівців гуманітарної галузі; необхідно здійснити конкретизацію значення цього компонента в професійній діяльності фахівців гуманітарної галузі, виділити та охарактеризувати ті напрями діяльності фахівців гуманітарної галузі, ефективна реалізація яких неможлива без етнокультурного компонента, дослідити механізми формування такого компонента як необхідного елемента професійної підготовки фахівців гуманітарної галузі.

Метою статті є розкриття значення етнокультурного компонента в структурі професійної компетентності, практиці роботи та окреслення напрямів професійної діяльності фахівців гуманітарної галузі, які передбачають обов'язкове володіння таким компонентом діяльності.

Виклад основного матеріалу дослідження. Етнокультурна компетентність визначається науковцями як ступінь вияву особистістю знань, умінь і навичок, які дають їй змогу правильно оцінювати специфіку та умови взаємодії, взаємин з представниками іншого етносу, знаходити з ними адекватні форми співробітництва з метою підтримання взаємної довіри й атмосфери взаєморозуміння (Маєвська, 2007). Етнокультурний компонент у діяльності фахівця гуманітарної галузі дає змогу правильно розуміти національні культури, поважати їх, якісно взаємодіяти з представниками інших етнічних спільнот, враховувати особливості їхнього національного характеру, культури, етикету, традиційного способу життєдіяльності, релігії, ставитися до них толерантно.

У професійній діяльності фахівців гуманітарної галузі на основі проведених попередніх досліджень (Стрельников, & Бухун, 2021) виділимо певні аспекти, пов'язані з міжетнічним компонентом у діяльності фахівців цієї галузі. Перший з них стосується ділових стосунків. Сьогодні в гуманітарній галузі розширюється міжнародна співпраця та ділові зв'язки. Вітчизняні фахівці гуманітарної сфери взаємодіють із закордонними колегами у багатьох гуманітарних питаннях (протидія воєнній агресії в Україні, фізична і соціальна реабілітація військовослужбовців, протидія торгівлі людьми, насильство в сім'ї і соціумі, відповідальне батьківство, захист прав дітей, міграція тощо), обмінюються досвідом вирішення гуманітарних питань, проводять спільні наукові, соціологічні дослідження соціальних і гуманітарних проблем. Така діяльність передбачає володіння не лише зазначеною проблематикою, міжнародними нормативно-правовими актами в гуманітарній галузі, а й уміння підтримувати з іноземними колегами ефективні партнерські відносини, налагоджувати продуктивні форми взаємодії, приймати спільні консенсусні рішення, узгоджувати позиції тощо.

По-друге, потрібно враховувати, що на загальноприйнятому діловому етикеті, окрім цього, часто відбиваються національні традиції, звичаї учасників співпраці. Саме тому фахівцю гуманітарної сфери важливо: а) знати особливості національних характерів етносів, зумовлені етнічно способи комунікації й міжособистісної взаємодії, манеру поведінки іноземних колег, специфіку способу їхнього життя, бути здатним правильно їх інтерпретувати; б) вміти долати труднощі взаємодії і комунікації, створювати необхідну для досягнення позитивних результатів сприятливу психологічну атмосферу; в) професійно відгукуватися на запити, поведінку людей, за потреби вибирати способи взаємодії, що враховують етнічні особливості учасників співпраці (Логвиненко, Грицанюк, 2019).

Володіючи етнокультурним компонентом у власній діяльності, фахівці гуманітарної галузі зможуть професійно орієнтуватися в системі етнічних норм, традицій, стереотипів, етнопсихологічних рис характеру, особливостей світосприйняття іноземними колегами, зможуть досягти з ними порозуміння й узгодження різноманітних потреб та інтересів людей.

Етнокультурний компонент у професійній діяльності фахівців гуманітарної галузі з людьми іншого етнічного походження буде сприяти: а) кращому розумінню їхніх запитів і взаємодії з ними; б) усвідомленню фахівцями гуманітарної галузі того, що традиційна культура життєдіяльності іншого етносу, його норми не завжди відповідають прийнятим у своєму соціумі, можуть вступати в дисонанс з ними (наприклад, суворе поводження чи, навіть, насильство у сім'ї; невиконання батьківських обов'язків; обмеження свободи; примус до здійснення якихось ритуалів чи культів); в) недопущенню толерантного ставлення чи поблажливості до дій, які принижують гідність людини, інтереси особистості; г) появі професійних навичок розпізнавання порушень загальнолюдських цінностей; д) запобіганню і протидії негативним актам поведінки; е) професійному здійсненню профілактики.

По-третє, важливим аспектом етнокультурного компонента професійної діяльності фахівців гуманітарної галузі є сприяння соціокультурній інтеграції людей, що належать до інших етносів, що вимагає від фахівців гуманітарної галузі знань норм і традицій українського етносу, його культури, історії тощо. Фахівцям гуманітарної галузі, які працюють із неусталеними етнічними групами або новоприбулими мігрантами, доводиться вирішувати проблеми, пов'язані з їхньою соціальною адаптацією в український соціум. Інколи це ускладнюється тим, що мігранти створюють «суспільство в суспільстві», соціокультурна закритість якого часто контрастує з більш відкритою моделлю соціуму, яке їх приймає (Слабінська, 2010).

У зв'язку з цим, центральні та місцеві органи самоврядування мають вживати заходи щодо: а) сприйняття нової культури переселеними етнічними групами; б) задоволення їхніх гуманітарних і соціальних потреб; в) сприяння економічній незалежності мігрантів;

г) розробки програм для адаптації і соціокультурної інтеграції мігрантів в українське суспільство.

Отже, напрямами практичної роботи фахівців гуманітарної галузі з мігрантами щодо їхньої адаптації до нового соціуму є: а) заходи, пов'язані з вирішенням питання економічної самостійності мігрантів, що є актуальним на початку входження в українське суспільство; б) заходи, пов'язані з їхньою культурною інтеграцією, яка сприяє розумінню і сприйняттю нової культури; це вимагає від фахівців гуманітарної галузі як знання феноменів культури мігрантів, так і глибокого розуміння української культури (Логвиненко, Грицанюк, 2010, с. 108).

Формування етнокультурного компонента діяльності є необхідним елементом професійної підготовки фахівців гуманітарної галузі і передбачає комплексне засвоєння основних її компонентів: а) когнітивного (знання традицій, культурних цінностей, психології певного етносу, особливостей його світогляду, побуту, релігії); б) аксіологічного (ціннісне ставлення представників етносу до етнокультури); в) збережувально-перетворювального (передача культурного досвіду і готовність на основі набутих знань і навичок до відтворення традицій); г) мотиваційного (прагнення до освоєння, збереження і збагачення традицій власного етносу); д) комунікативного (є здатністю особистості до діалогу з представниками свого та інших етносів на засадах взаєморозуміння, толерантності, взаємоповаги); е) рефлексивного (готовність особистості до оцінки себе як представника свого етносу та ставлення до культурних традицій інших етносів); ж) естетичного (причетність людини до мистецьких традицій етносу) (Цяо Цжи, 2016, с. 297-306).

У процесі професійної підготовки фахівців гуманітарної галузі необхідно забезпечити: а) володіння ними системними знаннями про матеріальну і духовну культуру, психологію свого народу, інших етносів (особливо тих, які проживають на території України); б) орієнтування у сучасних етнічних і міграційних процесах; в) формування національної свідомості; г) прагнення зберігати, популяризувати і передавати надбання своєї культури; д) здатність до міжкультурної комунікації; е) формування етнічної толерантності; ж) формування неупередженого ставлення до представників іншого етносу; з) вміння добирати способи професійної взаємодії, що відповідають етнічній специфіці людини.

Отже, формування етнокультурного компонента є необхідним елементом професійної підготовки та майбутньої діяльності фахівців гуманітарної галузі. Забезпечення такого формування можливе через запровадження в освітній процес фахівців гуманітарної галузі вивчення питань етнічних культур і релігій світу, психології різних етносів, міграційних процесів у світі, міжкультурної комунікації, етнічної толерантності, національної свідомості, ідентичності, національного державотворення. Реалізувати це завдання можна як за допомогою запровадження в навчальні плани підготовки фахівців гуманітарної галузі нових предметів, так і додавання відповідних модулів у наявні у вишах навчальні дисципліни «Історія України», «Філософія», «Культурологія», «Українська мова», «Релігієзнавство», «Психологія», «Історія та теорія зарубіжної культури» тощо. Пропонуємо вивчення низки актуальних дисциплін: «Етнокультурологія», «Народи і культури світу», «Основи етнопсихології», «Міграційні процеси і міжкультурна комунікація», «Історія української державності» тощо. Це сприятиме якісній підготовці фахівців гуманітарної галузі і набуттю випускниками відповідного етнокультурного компонента діяльності.

Висновком з проведеного дослідження є твердження, що в сучасних умовах зростає значення етнокультурного компонента в практиці діяльності фахівців гуманітарної галузі. У рамках міжнародної співпраці цей компонент допомагає налагоджувати продуктивні форми взаємодії, ділові стосунки, приймати спільні консенсусні рішення, підтримувати ефективні партнерські відносини з іноземними колегами тощо. У професійній діяльності з колегами іншого етнічного походження етнокультурний компонент діяльності сприяє

кращому розумінню їхніх потреб, взаємодії з ними, дає можливість виявляти поведінку чи діяльність, що зумовлені традиційною культурою життєдіяльності етносу або мають в собі певну небезпеку, дискримінацію інших осіб. Етнокультурний компонент діяльності допоможе фахівцям гуманітарної галузі вчасно реагувати на негативні прояви етнокультури, здійснювати їхню профілактику. У практичній роботі, наприклад, з мігрантами етнокультурний компонент діяльності фахівця гуманітарної галузі сприятиме соціокультурній інтеграції мігрантів в українське суспільство. Таким чином, маючи етнокультурні знання як складник етнокультурного компоненту діяльності, пов'язаний із традиціями, нормами, цінностями своєї й інших національних культур, фахівці гуманітарної галузі зможуть у професійній діяльності ефективно взаємодіяти з представниками інших етносів і культур.

Перспективи подальших досліджень із цієї проблематики можуть полягати в розкритті потенціалу конкретних культурологічних дисциплін, технологій і форм занять щодо формування етнокультурного компоненту діяльності та визначення його рівня шляхом емпіричного аналізу.

ЛІТЕРАТУРА

- Березюк, О. С. (2015). Формування етнокультурної компетентності особистості в системі професійного навчання. *Проблеми освіти*, 85, 37-41.
- Євтух, В. Б. (2012). *Етнічність: енциклопедичний довідник*. Київ: Фенікс.
- Корольок, Л. С., & Лебедик, Л. В. (2019). *Педагогічні умови підготовки майбутніх фахівців до міжкультурної комунікації*. Полтава: ПУЕТ. Взято з <http://dspace.puet.edu.ua/handle/123456789/9152>.
- Логвиненко, В. М., & Грицанюк, В. В. (2019). Етнокультурна компетентність майбутніх фахівців соціальної роботи в контексті сучасних вимог до освітнього процесу. *Інноваційна педагогіка*, 19(3), 106-109.
- Маєвська, Л. М. (2007). *Етнокультурологія: словник-довідник*. Житомир: ЖДУ.
- Слабінська, С. В. (2010). *Соціокультурна інтеграція та адаптація мігрантів у сучасній Україні*. (Автореф. дис. канд. наук). Київський національний університет імені Т. Шевченка, Київ.
- Стрельніков, В. Ю. (2022, Квітень). Особистісний розвиток фахівця з економіки засобами гуманітарних наук. В *Наукові проблеми господарювання на макро-, мезо- та мікроекономічному рівнях: Матеріали XX Міжнар. наук.-практ. конф.* (с. 22-24). Одеса: ОНЕУ. Взято з <http://dspace.pnpu.edu.ua/handle/123456789/18900>.
- Стрельніков, В., & Бухун, А. (2021). Розвиток громадянської культури фахівців у закладах неперервної освіти. *Українська професійна освіта*, 9/10, 184-192.
- Цяо Цжи (2016). Сутність етнокультурної компетентності: теоретичний аспект. *Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді*, 20(2), 297-306.

REFERENCES

- Bereziuk, O. S. (2015). Formuvannia etnokulturnoi kompetentnosti osobystosti v systemi profesiinoho navchannia [Formation of ethno-cultural competence of the individual in the professional training system]. *Problems of Education*, 85, 37-41 [in Ukrainian].
- Koroliuk, L. S., & Lebedyk, L. V. (2019). *Pedahohichni umovy pidhotovky maibutnikh fakhivtsiv do mizhkulturnoi komunikatsii* [Pedagogical conditions for training future specialists in intercultural communication]. Poltava: PUET. Retrieved from <http://dspace.puet.edu.ua/handle/123456789/9152> [in Ukrainian].
- Lohvynenko, V. M., & Hrytsaniuk, V. V. (2019). Etnokulturna kompetentnist maibutnikh fakhivtsiv sotsialnoi roboty v konteksti suchasnykh vymoh do osvitnoho protsesu [Ethnocultural competence of future social work specialists in the context of modern requirements for the educational process.]. *Innovative pedagogy*, 19(3), 106-109 [in Ukrainian].

- Maievska, L. M. (2007). *Etnokulturolohiia: slovnyk-dovidnyk [Ethnocultural studies: a reference dictionary]*. Zhytomyr: ZhDU [in Ukrainian].
- Slabinska, S. V. (2010). *Sotsiokulturna intehtratsiia ta adaptatsiia mihrantiv u suchasni Ukraini. [Sociocultural integration and adaptation of migrants in modern Ukraine]* (Exstendent abstract of PhD diss.). Kyivskyi natsionalnyi universytet imeni T. Shevchenka, Kyiv [in Ukrainian].
- Strelnikov, V. Yu. (2022, April). Osobystisnyi rozvytok fakhivtsia z ekonomiky zasobamy humanitarnykh nauk [Personal development of an economics specialist by means of humanities]. In *Naukovi problemy hospodariuvannia na makro-, mezo- ta mikroekonomichnomu rivniakh: Proceedings of the International Scientific Conference* (pp. 22-24). Odesa: ONEU. Retrieved from <http://dspace.pnpu.edu.ua/handle/123456789/18900> [in Ukrainian].
- Strelnikov, V., Bukhun, A. (2021). Rozvytok hromadianskoi kultury fakhivtsiv u zakladakh nepererвної osvity [Development of civil culture of specialists in institutions of continuous education]. *Ukrainian professional education*, 9/10, 184-192 [in Ukrainian].
- Tsiao Tszhy (2016). Sutnist etnokulturnoi kompetentnosti: teoretychnyi aspekt [The essence of ethnocultural competence: theoretical aspect.]. *Theoretical and Methodical Problems of Children and Youth Education*, 20(2), 297-306 [in Ukrainian].
- Yevtukh, V. B. (2012). *Etnichnist: entsyklopedychnyi dovidnyk [Ethnicity: an encyclopedic guide]*. Kyiv: Feniks [in Ukrainian].

ETHNO CULTURAL COMPONENT OF HUMANITARIAN FIELD SPECIALISTS' ACTIVITIES

Viktor Strelnikov,

Doctor of Pedagogical Sciences, Professor,
Professor of the Department of Philosophy and Economics of Education;
Poltava M. V. Ostrogradskyi Academy of Continuing Education

The author investigated the importance of the ethno cultural component in the activities of humanitarian specialists; it is emphasized that in a multi-ethnic society, an ethno cultural component in the humanitarian specialists' activities is an essential condition for their training. In the context of international cooperation, this contributes to the establishment of productive forms of interaction, and business relations ensure effective partnership relations with foreign colleagues, etc. The ethno cultural component of humanitarian specialists' professional activity with people of other nationalities helps to understand the needs of the representatives of different nationalities and to develop the ability to interact with them. The formation of the ethno cultural component of activity enables humanitarian field specialists to understand people's behavior or activities, which are determined by the traditional culture of the ethnic group, have particular discrimination against other people or even danger. The ethno cultural component of a humanitarian field specialist's work as a teacher or lecturer will provide them with an influence on the negative displays of the ethnic culture of youth and the opportunity to prevent these phenomena. Therefore, this component of the professional activity of specialists is defined as a crucial component of its effectiveness and quality. The study convinces that the formation of the ethno-cultural component of the activities contributes to the cultural integration of representatives of different nationalities into Ukrainian society, and activities related to the implementation of this direction require humanitarian field specialists' knowledge of the peculiarities of the cultural of many peoples against the background of a deep understanding of Ukrainian culture.

The article proves that the formation of the ethno cultural component as a necessary element of specialists' activities in the educational process of humanitarian specialties is essential, to begin with, the study of the issue of ethnic cultures and religions of the world, the

peculiarities of the psychology of different ethnic groups, migration processes in the world, intercultural communication, ethnic tolerance, national consciousness, identity, history of national state formation. It is possible to implement this task both by introducing new subjects into the curriculum of specialists in the humanitarian field and by adding relevant modules to the content of the educational disciplines available at the HEI («History of Ukraine», «Philosophy», «Cultural Studies», «The Ukrainian Language», «Religious Studies», «Psychology», «History and Theory of Foreign Culture», etc.). Approaches to the study of some specific disciplines are proposed: «Ethno Cultural Studies», «Peoples and Cultures of the World», «Basics of Ethno Psychology», «Migration Processes and Intercultural Communication», «History of Ukrainian Statehood and Culture», which should contribute to the high-quality humanitarian field specialist training and the acquisition of the proper ethno cultural component in their activities.

Keywords: *ethnic culture, ethnos, ethno cultural component of activity, a specialist in the humanitarian field, educational disciplines, content of training, pedagogical technologies.*

Надійшла до редакції 20.05.2022 р.